

УДК 330.322(477)

Крамаренко К.М.,
к.е.н., доцент кафедри економічних дисциплін,
Академія внутрішніх військ МВС України

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Характеристика інвестиційного потенціалу, джерел його формування, напрямів використання, а також аналіз інвестиційної діяльності та її результатів набувають винятково важливого значення на сучасному етапі розвитку. Це обумовлено тим, що інвестиції зачіпають основи господарської діяльності, визначаючи процес економічного зростання в цілому. Тому дослідження результатів і прогнозування інвестиційного процесу є одним з центральних завдань економіко-статистичного аналізу.

Система національних рахунків (СНР) є системою макроекономічних показників, які відображають найбільш важливі та загальні аспекти економічного розвитку у їх взаємозв'язку і взаємодії, теоретично обґрунтована статистична модель господарського організму окремої країни. Система національних рахунків дозволяє узгодити і класифікувати економічну інформацію, упорядкувати дані, які відносяться хоча і до взаємопов'язаних, але різних аспектів економічного процесу: виробництва, розподілу і перерозподілу доходів, споживання, заощадження.

Метою системи національних рахунків є інформаційне забезпечення комплексного і багатостороннього аналізу процесу утворення та використання національного доходу. Такий аналіз базується на оцінці динаміки валового внутрішнього продукту і обсягу виробництва промислової продукції, динаміки розподілу національного доходу, пропорцій нагромадження і споживання тощо.

Основним споживачем даних СНР є органи державного управління, які визначають основні напрями податково-бюджетної, грошово-кредитної та соціальної політики, розробляють конкретні заходи щодо їх реалізації. Прийняття рішень щодо використання бюджетних ресурсів на різні соціальні програми спирається на такі показники СНР, як реальні доходи населення, споживання домашніх господарств, соціальні трансферти, виплачені домашнім господарствам, та ін. Прийняття рішень щодо залучення іноземних інвестицій також спирається на показники СНР і платіжного балансу про розміри, структуру і динаміку іноземних інвестицій. Отже, аналіз показників, які обчислюються у рамках СНР, є важливою умовою обґрунтованості прийнятих рішень у рамках інвестиційної політики.

Дані СНР корисні підприємцям для оцінки кон'юнктури в країні, оскільки від цього залежить прийняття ними рішень щодо інвестування, розширення підприємницької діяльності тощо. Отже, аналіз макроекономічних показників, відображених у СНР, є найпершим і найважливішим етапом у дослідженні інвестиційного процесу держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інвестиційні процеси в економіці є важливою тематикою наукових праць. В Україні дослідженням інвестиційного процесу займаються багато вчених. Під час проведення дослідження нами зокрема були використані роботи А. Касича [1], Т. Майорової [2], В. Федоренка [3], В. Попова та В. Попової [4].

У вказаних працях звертається увага на інвестиційний процес в Україні та його напрями, заходи інвестиційної політики держави щодо активізації інвестиційної діяльності, інвестиційний клімат України та його вплив на інвестиційну діяльність та деякі інші аспекти інвестиційного процесу. Складність і багатогранність досліджуваної проблеми припускає подальше проведення наукових досліджень. Оскільки інвестиційний процес є досить динамічною категорією, то особливості інвестиційного процесу в Україні на макrorівні не можна вважати повністю дослідженими.

Постановка завдання. Під час проведення макроекономічного аналізу важливо розуміти, як основні макроекономічні показники, що наведені у СНР, відображають інвестиційний процес на макrorівні. У зв'язку з цим завданнями проведення дослідження є узагальнення особливостей інвестиційного процесу в Україні з використанням макроекономічних показників, що відображені у системі національних рахунків України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з найважливіших параметрів, що характеризують стан економіки, є інвестиції. Економічна природа інвестицій зумовлена закономірностями процесу розширеного відтворення. Виходячи з цього, під інвестиційним процесом розуміють багатосторонню діяльність учасників відтворювального процесу задля нарощування капіталу нації [5, с. 12].

Для аналізу інвестиційного процесу використовуються макроекономічні показники системи національних рахунків: валовий внутрішній продукт (ВВП), чистий валовий продукт (ЧВП), валовий національний дохід (ВНД), валові заощадження, споживання основного капіталу тощо.

За методикою, яка використовується в більшості країн, виготовлену національну продукцію чисельно виражають показником ВВП. Одним із методів визначення ВВП є метод його розрахунку за витратами. За цим методом ВВП визначається як сума всіх видів кінцевого використання (кінцеве споживання, валове нагромадження, чистий експорт). Під час аналізу інвестиційних процесів потрібно звернути увагу на таку складову ВВП, як валове нагромадження.

Валове нагромадження розраховується як сума валового нагромадження основного капіталу, зміни запасів оборотних коштів (товарно-матеріальних запасів) та чистого придбання цінностей (придбання за мінусом вибуття цінностей). Витрати, пов'язані з валовим нагромадженням основного капіталу та зміною товарно-матеріальних запасів, є інвестиціями, оскільки вони спрямовані на збільшення виробничого потенціалу економіки [6, с. 47].

На відміну від інших економічних наук, у макроекономіці до інвестицій відносять лише ту їх складову, яка спрямована на збільшення обсягу реального (фізичного) капіталу, тобто лише реальні інвестиції. Фінансові інвестиції не збільшують реальний капітал, а відображають передавання фінансових ресурсів від одних економічних суб'єктів до інших. Реальні інвестиції містять такі елементи валових інвестицій, як витрати на накопичення та реновацію основних засобів і накопичення оборотних фондів в частині приросту незавершеного будівництва. Тобто поняття «валових інвестицій» за складом ширше капітальних вкладень, які не містять витрат на утворення невстановленого обладнання та капітальний ремонт діючих основних фондів [2].

За впливом на основний капітал у складі валових інвестицій вирізняють два елементи: чисті інвестиції (частина валових інвестицій, що спрямовується на приріст основного капіталу) та відновлювальні інвестиції (частина валових інвестицій, що використовуються на відновлення зношеного капіталу і дорівнюють амортизації, яка відображає величину споживання основного капіталу) [6, с. 48].

У СНР, а саме у зведених (консолідованих) національних рахунках відображені ці показники. Так, у рахунку товарів та послуг відображено складові валових інвестицій, рахунок виробництва містить дані щодо споживання основного капіталу і ВВП [7]. Як бачимо, наведені у табл. 1 показники обсягів інвестицій мають позитивні тенденції динаміки.

Таблиця 1

Динаміка обсягів інвестицій та ВВП в Україні, млн грн.

Роки	Валове нагромадження основного капіталу	Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	Валові інвестиції	Споживання основного капіталу (відновлювані інвестиції)	Чисті інвестиції	Валовий внутрішній продукт (у ринкових цінах)	Частка валових інвестицій у ВВП
2000	33427	-42	33385	-30223	3162	170070	19,6
2001	40211	4229	44440	-34303	10137	204190	21,8
2002	43289	2209	45498	-36160	9338	225810	20,1
2003	55075	3661	58736	-38885	19851	267344	22,0
2004	77820	-4883	72937	-46576	26361	345113	21,1
2005	96965	2736	99701	-50545	49156	441452	22,6
2006	133874	655	134529	-58265	76264	544153	24,7
2007	198348	4685	203033	-73071	129962	720731	28,2
2008	250158	14379	264537	-87914	176623	948056	27,9
2009	167644	-12274	155370	-107204	48166	913345	17,0
2010	195927	3616	199543	-115338	84205	1082569	18,4
2011	241785	27714	269499	-125809	143690	1302079	20,7

Джерело : складено на основі [7]

Величина чистих інвестицій в економіку України за 2000–2011 рр. має додатне значення, що вказує на наявність передумов для випереджаючого оновлення виробничого потенціалу, необхідного для забезпечення економічного розвитку.

Ознакою інвестиційної активності господарства вважають частку інвестицій у величині ВВП. В Україні спостерігається досить значна частка інвестицій у ВВП. За 2000–2011 рр. цей показник коливається від 17 до 28,2 %. Проте одне і те ж саме значення частки ВВП буде означати для окремих країн різні обсяги інвестицій. У розвинених країнах під впливом досягнутого рівня розвитку та величини ВВП може відбуватися зниження частки інвестицій у ВВП, яке не буде призводити до зниження інвестиційної активності. І навпаки, низький рівень доходу в країнах, які розвиваються, навіть за умови збільшення перерозподілу ВВП на користь інвестицій не дасть у найближчі роки значною мірою підвищити інвестиційну активність в абсолютному вираженні. Саме в цьому приховано

пояснення необхідності тривалого періоду часу «наздоганяння» розвинених країн країнами, які розвиваються [2]. Різні за розвитком країни мають принципово відмінні інвестиційні можливості, а також по-різному використовують інвестиції, створені економікою країни. Основними напрямками використання інвестицій є: інвестиції в машини та обладнання, інвестиції в житлове господарство, інвестиції в знання (інвестиції в НДДКР та інвестиції в освіту) [2].

Якщо піднесення економіки зумовлене інвестиціями в інновації, то стимулюються вторинне розширення інвестиційного потоку (ефект мультиплікатора) та збільшення доходів (ефект акселератора). В результаті спільного додатного впливу мультиплікатора та акселератора нарощується маса капіталу, що гарантує об'єктивні передумови для тривалого зростання добробуту суспільства в майбутні періоди [3].

В активізації інвестиційного процесу важливе значення має оптимізація найважливішої макроекономічної пропорції – співвідношення між нагромадженням і споживанням [4]. Це питання було актуальним у різні часи. Ще Кейнс пояснював, як чергове збільшення продукції буде розподілене між споживанням та інвестуванням. При цьому були використані поняття мультиплікатора інвестицій та граничної схильності до споживання. Мультиплікатор інвестицій (k) є відношенням зміни доходу до зміни інвестицій, а «величина $(1-1/k)$ дорівнює граничній схильності до споживання» [8, с. 114]. Розраховані значення мультиплікатора та граничної схильності до споживання за даними СНР України [7] відображені на рис. 1.

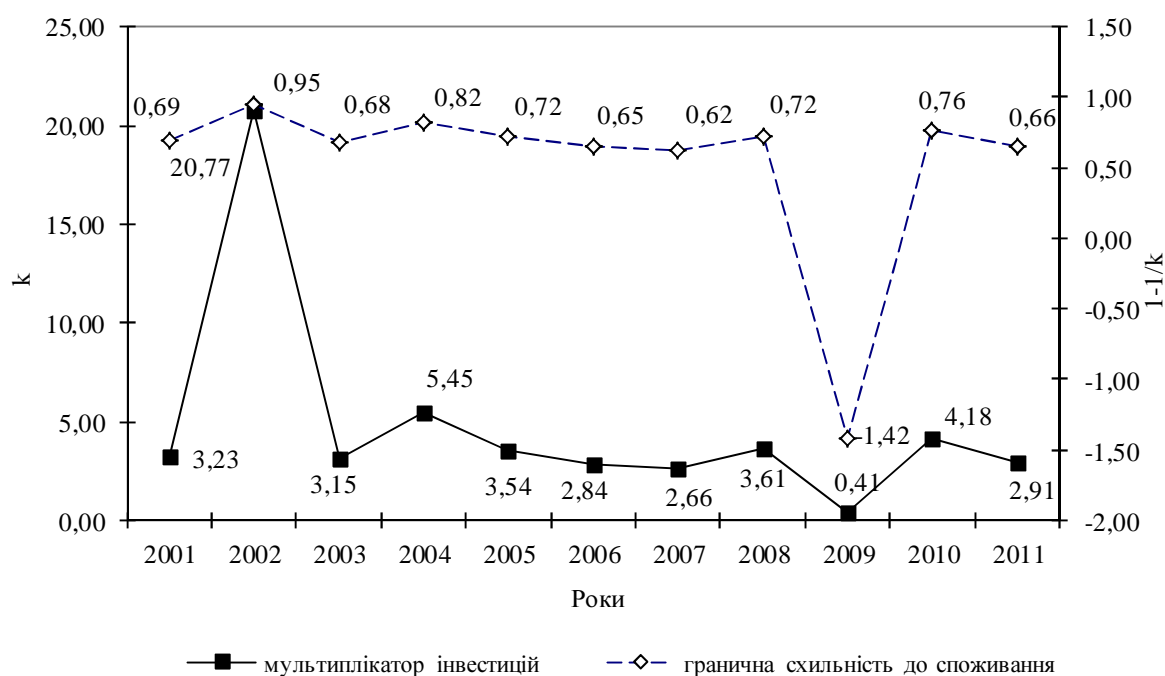

Рис. 1. Мультиплікатор інвестицій та гранична схильність до споживання в Україні
Джерело : побудовано автором на основі [7]

Ці показники розраховувалися з використанням таких величин, як приріст валових інвестицій та приріст валового національного доходу, який відображається у СНР у рахунку розподілу первинного доходу.

Значення граничної схильності до споживання може коливатися в межах від 0 до 1. Виключенням є 2009 рік, коли гранична схильність до споживання набула значення – 1,42. Це зумовлене тим, що у даному році порівняно з попереднім відбулося скорочення як валових інвестицій (на 109167 млн грн), так і валового національного доходу (на 45050 млн грн). В цілому бачимо, що гранична схильність до споживання в Україні є високою. Кейнс зазначав, що у реальному житті значення граничної схильності до споживання знаходиться ближче до одиниці. Величина граничної схильності до споживання і розміри мультиплікатора у біднішому суспільстві є високими, проте вплив коливань у розмірах інвестицій на зайнятість виявляється набагато сильнішим у багатшому суспільстві [8]. Основними фінансовими джерелами інвестування в Україні залишаються амортизаційні відрахування й невелика частка чистого прибутку підприємств, які сьогодні вкладаються переважно у застарілі затратні технології, устаткування і споруди. Наслідками цього є високий рівень прихованого безробіття, що в цілому призводить до низької частки заробітної плати у структурі ВВП, а також унеможливорює повноцінне розгортання ефектів мультиплікатора та акселератора для забезпечення сталого і якісного економічного зростання [4].

Висновки з проведеного дослідження. Результати проведеного дослідження свідчать, що обсяги інвестицій в економіку України мають позитивні тенденції динаміки. Проте і обсяги, і ефективність використання інвестицій залишаються ще недостатніми. У зв'язку з цим на макрорівні необхідно вжити ряд заходів щодо активізації інвестиційного процесу.

За макроекономічне сприяння інвестиційної діяльності відповідають органи державної влади країни. Необхідно вжити заходів, щоб за допомогою економічних регуляторів в усіх суб'єктах господарювання нагромадження більш результативно впливало на зайнятість робочої сили, раціоналізувало попит, а фонд споживання більше орієнтувався на розширення того виробництва, яке повніше покриватиме зростаючий попит. Для збільшення розміру інвестицій слід істотно зосередити увагу на значенні споживання основного капіталу, ефективно використовувати прискорену амортизацію. Процес забезпечення зміни структури перехідної економіки України в умовах обмежених внутрішніх інвестиційних ресурсів вимагає створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій.

Бібліографічний список

1. Касич А. О. Методичні основи аналізу інвестиційної активності національного господарства / А. О. Касич [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2011_1/Kasich_111.htm
2. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність : [підруч.] / Т. В. Майорова. - К. : Центр учбової літератури, 2009. - 472 с.
3. Попов В. [Підсумки та напрями інвестиційної політики в Україні](http://me.gov.ua/file/link/101419/file/Popov_07_U.pdf) / В. Попов, В. Попова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://me.gov.ua/file/link/101419/file/Popov_07_U.pdf
4. Федоренко В. Г. Інвестиційні процеси в Україні / В. Г. Федоренко // Персонал. – 2007. – № 5. – С. 5-12.
5. Маренков Н. Л. Основы управления инвестициями : [учеб.] / Н. Л. Маренков. – М. : Едиториал, 2003. – 440 с.
6. Савченко А. Г. Макроекономіка : [підруч.] / А. Г. Савченко. - К. : КНЕУ, 2005. - 441 с.
7. Національні рахунки України за 2011 рік : [статистичний збірник] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс. – М. : Гелиос АРВ, 1999. – 352 с.

Анотація

Розглянуто сутність інвестицій з позицій макроекономіки. Розкрито сутність інвестиційного процесу на макрорівні. Проведено аналіз динаміки валових, відновлюваних та чистих інвестицій, а також частки валових інвестицій у ВВП. Зазначено основні напрями використання інвестицій, а також їх вплив на мультиплікативний процес. Показано особливості співвідношення між нагромадженням і споживанням в Україні за допомогою мультиплікатора інвестицій та граничної схильності до споживання. Зазначено основні напрями активізації та підвищення ефективності інвестиційного процесу в Україні.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційний процес, система національних рахунків, основний капітал, валовий внутрішній продукт, споживання основного капіталу, мультиплікатор.

Аннотация

Рассмотрена сущность инвестиций с позиций макроэкономики. Раскрыта сущность инвестиционного процесса на макроуровне. Проведен анализ динамики валовых, возобновляемых и чистых инвестиций, а также доли валовых инвестиций в ВВП. Указаны основные направления использования инвестиций, а также их влияние на мультипликативный процесс. Показаны особенности соотношения между накоплением и потреблением в Украине с помощью мультипликатора инвестиций и предельной склонности к потреблению. Указаны основные направления активизации и повышения эффективности инвестиционного процесса в Украине.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционный процесс, система национальных счетов, основной капитал, валовой внутренний продукт, потребление основного капитала, мультипликатор.

Annotation

The essence of investment from the standpoint of macroeconomics is considered. The essence of the investment process at the macro level is revealed. The dynamics of gross, renewable and net investment and the share of gross investment in GDP are analyzed. The main directions of investments and their impact on the multiplier process are indicated. The features of the relationship between accumulation and consumption in Ukraine through investment multiplier and the marginal propensity to consume are shown. The main directions of revitalization and improve the investment process in Ukraine are indicated.

Key words: investment, investment process, the system of national accounts, fixed assets, gross domestic product and consumption of fixed capital multiplier.